

DERVIŠ-DEDO - GAZIĆ

APRILSKI RAT I PRVI DANI OKUPACIJE

Dan ili dva nakon 27. marta 1941. godine i poznatih demonstracija u gradu, mobilisan sam u jugoslovensku vojsku. Stav partijskog rukovodstva bio je da komunisti idu u vojsku i da u slučaju rata s Njemačkom i Italijom brane domovinu. O ovome smo govorili i na jednom partijskom sastanku. Taj sastanak je održan, koliko se sjećam, par dana prije, ili neposredno poslije 27. marta i demonstracija u gradu.

Javio sam se na vojni poziv. Svi pozvani okupili su se pred tvrđavom Kastel, na poljani pred ulazom iz pravca džamije Ferhadije. Bilo nas je jedno desetak Banjalučana. U civilnim odijelima cijela je grupa krenula za Sloveniju, na odredište po ratnom rasporedu. Vodio nas je jedan podoficir odredjen od Vojne komande. Sjećam se da su u grupi bili Smajo Arnautović, Avdo Vehabović, jedan brat iz porodice ^{ŠERANIC} Čeranić i drugi. Po dolasku u Ljubljanu produžili smo odmah put na položaj Vrhnika-Logatec. Tek smo u Vrhnici dobili uniforme i oružje. Četa u koju sam odredjen, imala je položaj na jednom brdu prema Italiji. Tu su već bile vojne fortifikacije sa betonskim bunkerima. Moj raspored je bio da budem u takozvanom jurišnom odredu, rasporedjenom između bunkera. Na tom položaju zadržali smo se nekoliko dana. Smjena je trajala po četiri sata. U noći od peti na šesti april 1941. godine data je uzbuna. Stiglo je naredjenje za pokret. Prikupili smo se u jednu veću jedinicu na periferiji Logateca. Znali smo da slijedi marš. Vidio sam jedan vojni magazin napušten i obijen, iz koga su civili već počeli izvlačiti brašno i druge životne namirnice. Bio je već 6. april, a niko od nas još nije zvanično znao da je rat otpočeo. Trebalo je da branimo domovinu kao vojnici, a nisu nam ni saopštili da se domovina već nalazi u ratnom

stanju. Na mene je to ostavilo već tada veoma loš dojam. Jasno, bila je to već tada vidljiva dezorganizacija.

Krenuli smo na marš. Vojska nije uopšte intervenisala da se iz magazina dalje namirnice ne izvlače. MOŽDA JE TO BILO I DOBRO, JER na taj način Nijemci se nisu mogli dokopati tog dijela rezervi bivše jugoslovenske vojske. Maršovali smo ~~u~~ pravcu sjevera. Dosta ~~udaljeno~~ udaljeno zapadno. Doznali smo ~~u~~ toku marša da idemo ~~u~~ pravcu austrijske granice. Pješачili smo cijeli dan. Tek tada smo doznali da je Jugoslavija napadnuta od nacističke Njemačke i fašističke Italije. Na nekom brdu sjeverno od Ljubljane rasporedjeni smo ~~u~~ streljački stroj. Tu smo proboravili cijelu noć. U toku noći i sutradan do deset sati, 7. aprila, niko nas na položajima iz oficirskog kadra nije obilazio. To je izazvalo čudjenje kod svih vojnika. Neki su već počeli čak i da odlaze. Neznajući kakva je situacija, krenuo sam kroz šumu na liniji naših položaja. Želio sam se informisati o situaciji od svojih kolega vojnika. Na moje ~~već~~ čudjenje opazio sam da su mnogi položaji napušteni. ~~U~~nekim rovovima nije bilo niti jednog vojnika. Svuda naokolo nalazila se bačena vojnička uniforma i dijelovi pješadijskog naoružanja. Tada mi je tek postalo jasno da je uslijedilo rasulo i tek tada sam shvatio razloge zbog kojih oficiri nisu ni navraćali među svoje vojnike, mada je njihova obaveza bila da budu u njihovim redovima. Vrao sam se nazad i konstatovao da su mnogi napustili položaj koji smo mi, kao vod držali. Zbog toga sam odlučio da ~~ja~~ ja krenem. Spustio sam se u dolinu do jedne oveće zgrade u kojoj je bio vojni magazin. Tu sam ~~zatekao~~ zatekao jednu oveću grupu vojnika iz svoje jedinice. Djelovali su izgubljeno, neznajući što da rade. Ja sam im se pridružio. U-tož je na motociklu cestom iz pravca Ljubljane, pristigao jedan jugoslovenski oficir. Zaustavio se i saopštio za nas iznenadjujuću vijest, da se oficirski kadar naše jedinice rasuo, da situacija u zemlji je potpuno

neizvjesna i da svaki čovjek ~~ima~~ svaki vojnik treba da se sam snalazi i misli svojom glavom. Oficir je nastavio svoj put u nepoznatom pravcu. Mi smo se samo zgledali. Ko njegovom odlasku krenuli smo i mi u raznim pravcima, svako prema svom nahodjenju. Pošto nikoga od prisutnih nisam poznavao da bih se s njim konsultovao, a nisam imao ni poznanika u Sloveniji, odlučio sam da krenem prema jugu, smatrajući pravac kretanja najsigurnijim. Imao sam namjeru da izbijem na prugu Ljubljana - Zagreb i da koristim željeznički prevoz. Išao sam pješke. Put se otegao. Dosta sam i lutao. Nakon dužeg pješaćenja izbio sam na purgu kod željezničke stanice Sevnice. Na cijelom putu nalazio sam bačeno oružje i drugu vojnu opremu. Sve je to ostavljalo veoma mučan dojam. Kako braniti domovinu kad su oficiri napustili jedinice, a vojnici napustili svoje položaje?

Došavši u Sevnice, zatekao sam na perlonu stanice ogroman broj civila. Svi su oni bili u godinama kada se nosi uniforma. Postalo mi je jasno da su oni ~~us~~ uspješni da se preodjenu, odnosno da dođu do civilne odjeće. Ja sam jedini bio u vojničkoj uniformi i s puškom, koju sam na putu zamjenio za svoj puškomitraljez. Iz govora civila konstatovao sam da ~~su~~ su Slovenci. Neko od njih upozorio me odmah po dolasku da odbacim oružje, jer se u blizini nalaze Nijemci, i da u slučaju zarobljavanja sve zarobljenike šalju u vojne logore. I meni je to bilo sasvim jasno, ali kako naći civilno odijelo? U jednoj uličici naišao sam na jednu kovačku radnju. Kovač je bio čovjek starijih godina. Nuđio sam mu pušku, rekavši da je skloni, jer mu može korisno poslužiti. Dobio sam odgovor: "Koji će mi vrug puška", ali je ipak pušku zadržao. Ostao sam i dalje u vojnoj odjeći i tako sačekao jedan voz koji je išao u pravcu Zagreba. Bio je krcat, ali sam ipak nekako uspio da se i ja uguram. Putovali smo tako vozom do jednog mjesta na granici između Slovenije i Hrvatske, negdje u blizini Zagreba. Voz dalje nije išao. Nastavio sam put pješke prema istoku. Formirane su grupice. Neke su se kretale brže, a neke sporije. Pješaćeći prema Zagrebu, prilično sam se umorio. Naišao je neki kamion. Iz kamiona nas je jedan civil upitao odakle smo i kuda putujemo.

Povezao nas je do Zagreba. Na cijelom putu nigdje se nije zaustavljao, sve do Zagrebačkog zbora. Došli smo u Zagreb, mislim, 8. aprila 1941. godin Ušli smo u neku željeznu kapiju. Izašli smo iz kamiona i pošli prema kapiji da bismo izašli u grad. Međutim, stražar nas je na kapiji zaustavila i vratila nazad. Bila je to neka vrsta nekog vojnog logora, ali ne znam u čijoj organizaciji. Bilo je tu i nekih civila. Mislim da su to bili civili koji su skinuli uniformu. Jedan od njih nam je rekao da podjemo u jedan paviljon i da se tamo odmorimo. Ušao sam tako u jedan od paviljona, u neku veliku salu, koja je bila potpuno prazna, ali i čista. Sjeo sam na pod i potpuno umoran odmah zaspao. U toku noći nešto me probudilo iz sna. Pogledao sam ~~prek~~ preko sale i konstatovao da je krcata ljudima koji su tvrdo spavali. Neki su bili u civilnoj, a drugi u vojnoj uniformi. Zbog umora valjda, nisam ni čuo kada su ulazili. Nastavio sam spavanje. Sutradan izjutra dali su nam nešto za jelo. Zatim su nas postrojili u vojničke redove. Komandovali su neki poluvojnički obučeni ljudi, ali nosili su oružje. Mislim da je to moglo biti 10. aprila 1941. Naredjeno nam je da se posebno izdvoje Jevreji, Srbi i Cigani, a posebno Hrvati i Muslimani.

Od ranije sam poznavao neke koje sam tu sreo. Bili su tu neki Lukač iz Bosanskog Petrovca, koga sam upoznao u vojsci, neki Miloš, iz Stričića kod Banjaluke, zatim Teofik Šeranić i Avdo Ve-habović iz Banjaluke i t.d. Pošto se je već nešto čulo o nekoj tzv. hrvatskoj državi koja će se formirati, pretpostavljao sam da bi Srbi mogli proći veoma loše, ako se prilikom razvrstavanja izjasne kao Srbi. Zbog toga sam se sa svojim drugovima dogovorio da se Lukač i taj Miloš izjasne kao Muslimani. Izmislili smo im i neka muslimanska imena. Tako su i oni ostali u grupi s Hrvatima i Muslimanima. Čim je razvrstavanje bilo završeno, iz zborišta su u nepoznatom pravcu odvedeni Srbi, Jevreji i Cigani. Hrvatski i ~~Muslimani~~ Muslimani tada su razvrstani u tzv. radne jedinice i upućeni na rad

u jedan veliki vojni magazin. Radilo se na razvrstavanju vojne opreme. Prethodno su sačinili spisak svih nas koji smo radili sa adresama kuća. Naši drugovi Srbi bacili su sva svoja lična dokumenta, jer je bilo rizično da ih kod sebe drže. Ona bi ih mogla slučajno i odati, a to je bilo suviše veliki rizik. Magazin je bio nakrcan raznolikom vojnom opremom, novim i starijim uniformama jugoslovenske vojske, obućom, opasčima, torbicama, porcijama, čutircama i t.d. Veći dio opreme bio je u neredu i istovarivano iz kamiona.

U magazinu smo radili pod povremenom kontrolom. Radili smo isto tako i narednog dana. Međutim, nije mi poznato gdje je ta oprema slana. U jednom trenutku narednog dana pojavila su se dvojica naoružanih vojnika, ali u uniformama različitim od jugoslovenske vojske. Znali smo odmah da se radi o vojnicima koje je režim poslao da nas kontolišu. Na nas su počeli vikati, tjerajući nas da što brže radimo. Raio sam koliko sam mogao u postojećim uslovima. Nije mi poznato šta ih je ponukalo da baš mene pozovu i stave zamjerku da u radu zabušavam. Takav stav me je ozlojedio. Odgovorio sam im da radim koliko mogu, mada sam umoran od putovanja iz Slovenije do Zagreba i da su mi povredjene noge. Tada mi je jedan od njih rekao da s njima podjem da bi me odveli da izliječim povrede na nogama. Povelili su me u krug Zborišta. Mislio sam da me vode u ambulantu. Ali, prevario sam se. Dovedli su me do jednog bazena u dvorištu u kome se na površini uhvatila ~~korov~~ prijavština. Voda je bila dosta hladna. Gurnuli su me u odjeći u bazen. Našao sam se do vrata u vodi. Nisu mi dali da iz vode izađem. Oni su se smijali i stržarili da ne izađem iz vode. Ostao sam u vodi dosta dugo, Mogao sam izaći tek onda kada su se najprije jedan, a potom i njegov drug udaljili. Otišao sam do magazina i tamo sam se presvukao u suho odijelo.

Dobijali smo tada neku dosta slabu kazansku hranu.

Ona je bila neukusna, a nije je ni bilo u dovoljnoj količini da nadoknadi

izgubljenu energiju. Sve smo se više trošili, jer su se naši naredbodavci trudili da nas što više tjeraju da bi se roba iz magazina mogla odvesti. U toku sutrašnjeg dana rečeno nam je da se postrojimo. D_ok smo još bili u stroju objašnjavano je da se obrazuju vojne jedinice, tzv. NDH u koje treba da se jave svi "ispravni hrvatski sinovi", čija je "sveta dužnost" da brane Nezavisnu Hrvatsku domovinu. Zahtjevano je da se svi mlađji i sposobni jave u ustaške jedinice o kojima je rečeno da su elitne jedincie nove države. Do mene je stajao Banjalučanin Teufik [✓]Šeramić, frizerski radnik, koji je među nama bio najmlađji. Pitao me je dali da se javi, jer će ga oni i onako iz stroja izuzeti. Znao sam da će uslijediti postrojavanje i da će iz stroja izdvajati one koji im po konstituciji budu odgovarali za uključenje u neku ustašku jednicu. Zbog toga sam predložio Teufiku da se pri postrojavanju ^{skloni} ~~izdaži~~ da ga ne bi ~~sami~~ izdvojili. ^{On se sklonio i nije bio na smotri.} ~~Tako je i bilo.~~ U toku postrojavanja oni koji su vršili smotru, predstavnici ustaške organizacije, izdvajali su i sami neke među nama. To su radili zbog toga što se od 100-120 jedva javilo do 10 pojedinaca koji su bili voljni da prihvate poziv da pođu u ustaške jedinice. Poslije ovog izdvajanja onih koji će ići u ustaške jedinice, preostale su proglasili nekom radnom jedinicom. Istog dana povelili su nas kamionima na rad u Kustošiju. Tamo su se nalazili vojni magazini puni raznih žitarica koje smo tovarili u vreće. Te su se vreće odmah kamionima odvozile u nepoznatom pravcu. Svi smo pretpostavljali da se te žitarice odvoze u Njemačku. Tu smo radili i narednog dana. Za vrijeme kraćeg odmora dok smo stajali u jednoj uličici pod prozorom prizemne zgrade, otvorio se prozor iznad nas. POjavila se neka gospodja i upitala ko smo i odakle smo. Rekli smo joj da smo iz Bosne. Ona je tada bila iznenadjena, čudeći se da smo iz Bosne, a tako lijepo govorimo hrvatski. Svi iz naše grupe stekli smo utisak da je ona imala potpuno pogrešno mišljenje o Bosni i Bosancima, kao da potičemo iz džungle, a da se ponašamo kao urođenjci. Objasnili smo

smo joj da se u nas govori ijekavski i na narodnom jeziku. Jedina je razlika samo u tome da se upotrebljavao poneki turcizam. Bilo joj je drago i postala je prijaznija prema nama. Iznijela nam je čak poveći komad kruha i slanine da se okrijepimo. Bili smo joj zahvalni, jer je to bilo daleko kaloričnije od hrane koju smo dobivali.

U ovom magazinu radili smo dva dana. Njemački kamioni odvozili su žitarice, a mi smo ih tovarili, što nas je prilično iscrpilo. Svaki dan radili smo po oko 8 sati. Na spavanje smo išli na Zborište.

Nakon jednog dana kada se nije radilo, postrojili su nas i saopštili da smo slobodni i možemo ići svojim kućama. Dozvolili su nam da odemo u magazin i da tamo uzmemo po jednu najslabiju vojnu odjeću. Naime, sve što je išemu vrijedilo, bilo je izuzeto i popakovano. Za odlazak dobili smo i otpusnice da bi se s njima mogli u toku putovanja legitimisati.

Moji drugovi i ja odlučili smo da pojedinačno izadjemo van kruga Zborišta. Na kapiji smo morali pokazati otpusnice. Na željezničkoj stanici smo se ponovno našli. Čekali smo 3-4 sata na voz za ^{Sungju} ~~Sisak~~. Po dolasku voza, smjestili smo se i tako putovali do Siska. U Sisku je voz stajao duže vremena. Iz grupe se izdvojio Miloš iz sela Stričićaž. Nije nam rekao gdje ide. Pomisljali smo da je od nas otišao. Tek kad je voz krenuo, on se pojavio. Radoznalo smo ga upitali što je bilo s njim u međuvremenu. On nam je tada rekao da je jedva umakao od nekih naoružanih ljudi, koji su kod njega pronašli ručnu bombu "kragujevku", smještenu među nogama. Čak ni mi nismo znali da je on nosio bombu. Upitali smo ga gdje ju je nabavio i zašto ju je ponio. Objasnio nam je da je nosi još iz Slovenijež.

Vozom nismo mogli ići do Banjaluke, jer je pruga u ratnim danima bila prekinuta. Jedan dio puta išli smo pješke. Kasnije smo opet sjeli u voz, kada smo došli u Bosnu. Tako smo putovali do Banjaluke dva dana. U grad sam došao tek 17. ili 18. aprila 1941. godine.

Na željezničkoj stanici neko nas je od građana upozorio da ne izlazimo na glavnu ulicu u vojničkim uniformama, već da idemo oprezno i zaobilaznim putem do svojih kuća. Tu smo se na željezničkoj stanici pozdravili i razišli. Svako je krenuo u svom pravcu. Zaobilaznim ulicama došao sam do zanatske radnje svoga oca kod Fehadije i tu se presvukao. Otac mi je iz kuće donio civilnu odjeću. Tako sam se ponovno našao u svom rodnom gradu, ali ne onakvom kakvom sam ga ostavio.

22. februar 1978.godine

(Dedo Gazić)